

В І Д Г У К
офіційного опонента доктора психологічних наук, професора
ОСЬОДЛА Василя Ілліча

на дисертацію МУЛА Сергія Анатолійовича
“Психологія готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності”,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
за спеціальністю 19.00.01 - загальна психологія, історія психології

Актуальність дослідження. Тема дисертаційної роботи є актуальною й зумовлюється потребою розроблення адекватних, науково обґрунтованих психологічних підходів, які дозволяють ефективно реалізувати завдання із формування особистості військового керівника як суб'єкта власного професійного розвитку і професійної діяльності.

Досягнення мети особистісного зростання офіцера-прикордонника через вивчення його психологічної готовності до навчання, стресу, застосування зброї і бойової техніки, бойових дій, прикордонного пошуку, прикордонного контролю, оперативної діяльності тощо, вимагає надійності охорони державного кордону в якій проявляється весь спектр психології готовності прикордонників до професійної діяльності. Вивчення ж психології готовності саме до прикордонної діяльності офіцера дає змогу дослідити цей вид діяльності під новим ракурсом особистішої спрямованості офіцера на виконання сучасних професійних завдань.

Все вище зазначене, а також посилення вимог до моральних та професійних якостей осіб, які залучаються до військової діяльності, констатовані дисертантом наявні суперечності у розвитку функціональних структур прикордонної служби засвідчують, що дисертаційне дослідження С.Д. Мула є актуальним, а його виконання є важливим для розв'язання завдань психологічної готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації

Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження С.А. Мула є логічно узгодженими. Визначені дисертантом *теоретичні та методичні засади дослідження*, а також використані методи дослідження забезпечили підґрунтя для виконання поставлених завдань і відповідно досягнення

визначеної мети.

Аналіз змісту дисертаційної роботи засвідчив наступне.

У першому розділі “Теоретико-методологічні основи дослідження готовності до професійної діяльності” автор наводить результати теоретичного аналізу проблеми готовності до професійної діяльності, розкриває сутність готовності до діяльності у контексті професійного становлення особистості офіцера-прикордонника. Визначає методологічні підходи до дослідження готовності до професійної діяльності.

За результатами теоретичного аналізу автором встановлено, що проблема психологічної готовності особистості є недостатньо дослідженою як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях. Слушно зауважує автор, що в теоретичному аспекті - це розмаїття підходів, понять, компонентного складу тощо, що зумовлює потребу у подальшому дослідженні питань пов'язаних з формуванням соціальних вимог до професії офіцера-прикордонника, можливостей задоволення запитів особистості у професійній діяльності, змін у ставленні особистості до професії та динаміки професійно-важливих якостей.

На підставі здійсненого огляду наукових праць, які розкривають сутність порушеної наукової проблеми, дисертант робить цілком слушний висновок про те, що структура професійної діяльності офіцера має свої специфічні особливості, яка конкретизується у різних службових ситуаціях.

Наслідком і головною метою теоретичного дослідження порушеної проблеми стало встановлення компонентного складу психологічних чинників готовності до професійної діяльності, які конкретизовані у властивостях особистості, особливостях професійної діяльності та чинниках середовища.

Подолати протиріччя між високими вимогами до особистості офіцера-прикордонника з боку суспільства та можливостями їх задоволення з боку правоохоронної системи, пропонується вирішити науковими методами за рахунок синтезу діяльнісного та особистісного підходів у психології й на цих засадах переглянути умови формування готовності до професійної діяльності.

Таким чином, осмислення теоретичних надбань вітчизняних та зарубіжних дослідників дозволило дисертанту сформулювати цілком адекватний авторський підхід до вирішення проблеми психології готовності офіцерів-прикордонників та обґрунтування її концептуальних засад.

У *другому розділі* “Особливості готовності до професійної діяльності офіцера-прикордонника” - проаналізовано сутність сучасних уявлень про зміст, види, функції професійної діяльності офіцерів прикордонної служби. Проаналізовано структурні компоненти професійної діяльності прикордонників та розкрито особливості авторського підходу до досліджуваної проблеми.

У розділі автором констатується що професійна діяльність офіцера-прикордонника вимагає сформованості високого рівня професійно-

психологічної компетентності, яка зумовлюється змістом завдань, покладених на Державну прикордонну службу України, залежить від з правоохоронної спрямованості професійної діяльності персоналу прикордонного відомства та функціонального призначення професії. Теоретичний аналіз дав змогу дисертанту виокремити основні фактори екстремальності професійної діяльності співробітника прикордонної служби та екстремальні ситуації, з якими зіштовхуються фахівці прикордонної служби.

Базуючись на результатах теоретичного аналізу, автор достатньо обґрунтовано стверджує, що психологічна готовність до професійної діяльності офіцера-прикордонника - це цілісне утворення особистості у вигляді: способу професійної діяльності; сформованої внутрішньої позитивної налаштованості на досягнення успіху в професійній діяльності; сформованості в особистості уявлень про соціально-психологічне схвалення (підтримку) цільових установок професійної діяльності. Психологічна готовність як цілісний прояв особистості забезпечує перехід від умов навчання до професійної діяльності на прикордонній службі з найменшими психологічними навантаженнями.

У *третьому розділі* - "Емпіричне дослідження готовності офіцера-прикордонника до діяльності" - досліджується готовність офіцера-прикордонника до професійної діяльності за компонентами особистості, специфіка мотивацій діяльності офіцера-прикордонника; вирішення практичних ситуацій оперативно-службової діяльності офіцерами-прикордонниками.

У розділі автор розкриває специфічні особливості професійної діяльності офіцера-прикордонника, при цьому встановлює, що готовність до професійної діяльності досліджуваних складається з таких компонентів, як стилі керівництва, орієнтаційні стилі професійного спілкування, ситуативно-особистісна орієнтація, комунікативні та організаційні здібності. Найбільш ефективними для професійної діяльності офіцера-прикордонника є змішані стилі керівництва і професійного спілкування, зокрема демократично-авторитарний і авторитарно-демократично-ліберальний, а також спрямованість на процес діяльності, її результат та наслідки, а також на колективну взаємодію.

У подальшому визначені компоненти стали предметом емпіричного дослідження за результатами якого встановлено особливості стилю управління, мотивації діяльності, комунікативні та організаційні здібності.

Крім того, доведено значущість емоційної стабільності, яка дозволяє в екстремальних умовах активізувати механізми психологічного захисту, долати страхи, переключати увагу на необхідні раціональні рішення та дії.

Таким чином, успішно підібраний комплекс дослідницьких методів та діагностичного інструментарію, дав змогу дисертантові зібрати великий за обсягом різноманітний емпіричний матеріал, аналіз якого, відповідно, дав

зможу розкрити особливості готовності офіцерів-прикордонників у психологічному вимірі. Результати науково-пошукової роботи дисертанта відповідають логіці застосування психодіагностичного методу, методів статистичної обробки результатів і використаного методичного інструментарію.

У четвертому розділі - "Психологічна модель готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності" - описуються: концептуальна схема, інструментарій і процедура дослідження професійної готовності офіцера-прикордонника до своєї діяльності. Здійснюється узагальнення результатів, їх аналіз і висновки. Представлено обґрунтування психологічної моделі готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності; побудовано професіограми основних прикордонних професій, розроблено авторську методику професійно-психологічного вивчення офіцерів.

У розділі автор презентує модель психології готовності до професійної діяльності офіцера, яка є квінтесенцією науково-пошукової роботи. Створена автором модель містить шість блоків, які презентовані такими компонентами готовності до діяльності: організаційні здібності, активність, ступінь втомлюваності, стан психічного здоров'я, характер, фізичний стан організму, при цьому виділяємо активний, виконавський і самодостатній типи психологічної готовності до діяльності; особливості мислення і пам'яті; управлінська діяльність; психологічні якості успішної професійної діяльності та якості, які перешкоджають професійній діяльності; мотиваційно-професійний, когнітивно-оцінний, операційно-особистісний, психологічно-вольовий компоненти готовності до професійної діяльності; особистісна орієнтованість.

Реалізація розробленої моделі знайшла відображення у відповідній методиці дослідження психологічної готовності до професійної діяльності офіцерів-прикордонників. Методика дозволяє визначити рівень сформованості особистісного, мотиваційного, операційного, вольового, психологічного, професійного та оцінного компонентів готовності до професійної діяльності офіцерів-прикордонників. Узагальнені результати дослідження відображено у авторській "Шкалі готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності".

Для більш якісного відбору кандидатів дисертантом розроблено відповідні професіограми прикордонних професій за такими складовими: класифікаційна картка професії, основні види професійної діяльності, якості, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності, якості, які перешкоджають професійній діяльності. Підрозділи класифікаційної картки включають в себе: назву професії (спеціалізацію), провідний спосіб мислення, необхідні професійні знання, особливості міжособистісної взаємодії, умови служби.

Аналіз змісту розділу дозволяє констатувати, що організація та проведення емпіричного дослідження відповідає загальноприйнятим вимогам

щодо проведення психологічних досліджень.

У цілому здійснений аналіз змісту дисертації С. А. Мула дозволяє стверджувати, що дослідник ґрунтовно орієнтується у проблемі психології готовності офіцерів-прикордонників, професійно-психологічного відбору, ознайомлений із результатами відповідних наукових досліджень українських і зарубіжних авторів, має власну наукову позицію щодо вирішення наукової проблеми - розвитку психологічної готовності офіцера-прикордонника у процесі його професійного становлення.

Достовірність і новизна висновків, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях

Ознайомлення з дисертацією та публікаціями С.А. Мула засвідчує, що дослідник із належною глибиною і повнотою з'ясував та обґрунтував низку нових наукових положень. На наш погляд, особливе наукове значення мають висновки щодо: обґрунтування й розроблення концепції психологічної готовності офіцера-прикордонника до професійного функціонування, яка започатковує новий напрям досліджень у психології професійної діяльності фахівців з охорони державного кордону України; обґрунтування й розроблення психологічних вимог до особистості офіцера-прикордонника, необхідних для виконання професійних завдань; побудови теоретичної моделі психологічної готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності, провідною ідеєю якої є погляд на готовність як складне інтегральне психологічне утворення; удосконалення комплексу професіограм базових прикордонних спеціальностей та комплекс діагностичних методик вивчення психологічної готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності.

Автором дослідження на достатньому рівні обґрунтовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів. Дисертаційне дослідження побудоване на широкій джерельній базі (441 найменування).

Основні результати дослідження опубліковано у 32 наукових працях серед яких: 17 статей у наукових фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України, 4 статті у міжнародних наукових виданнях та виданнях, включених до наукометричних баз, 2 статті у вітчизняних наукових фахових виданнях, 1 монографія, 1 зареєстроване авторське право на твір. Наукові публікації за темою дослідження та автореферат із належною повнотою відображають зміст дисертації.

Зауваження до дисертаційного дослідження

Вивчення змісту дисертації С.А. Мула за темою “Психологія готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності”, ознайомлення з авторефератом дисертації та опублікованими дисертантом працями дають

підстави для висловлення окремих зауважень:

1. Здійснюючи теоретизацію предмету дослідження дисертант багато уваги приділяє аналізу різних підходів до вивчення психологічної готовності, професійному розвитку особистості, поведінкових особливостей на різних рівнях активності тощо. Автор досить широко описує психологічні чинники, які здійснюють вагомий вплив на поведінкову регуляцію досліджуваних.

Приймаючи до уваги важливість і критичність такого аналізу, на думку опонента, було б доцільно більше уваги приділити з'ясуванню сутності ключового поняття дисертації “психологічна готовність”, насамперед у межах власної дослідницької парадигми.

2. Приділивши значну увагу теоретичному висвітленню проблеми психологічної готовності людини до професійної діяльності, дисертант в подальшому досліджує лише окремі елементи цього системного комплексу, що ускладнює розуміння, які ж параметри професійної діяльності офіцера-прикордонника, в цілому, забезпечують високий рівень його психологічної готовності.

3. Метою дисертаційного дослідження автором визначено виявлення психологічного змісту та структури психологічної готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності, але при цьому констатована теза, на думку опонента, залишилася до кінця не розкритою. Потребує більш ґрунтовного пояснення, що є причиною низького рівня задоволеності професійною діяльністю офіцера-прикордонника, оскільки, як видно з результатів дослідження, значна частина офіцерів-прикордонників основний мотив вбачають у рівні заробітної платні.

4. За результатами дисертаційного дослідження автором вибудовано емпіричну модель діяльності офіцера прикордонної служби яка містить шість блоків. У цьому контексті видається доцільним розроблення більш чітких організаційно-методичних рекомендації щодо впровадження її у практичну діяльність в умовах охорони державного кордону.

5. Видається доцільним, що при дослідженні психологічної готовності офіцерів до службово-бойової діяльності було б корисним дослідити й питання пов'язані з рівнем сформованості професійної свідомості й самосвідомості досліджуваних, яка в сучасних дослідженнях виступає вагомим критерієм професіоналізму й готовності до діяльності.

6. Нажаль, робота не позбавлена деяких стилістичних та синтаксичних помилок.

Разом з тим, зроблені нами зауваження не знижують загальної наукової і практичної цінності дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження Мула Сергія Анатолійовича за темою “Психологія готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності”,

що представлене на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 - загальна психологія, історія психології є актуальним, завершеним і самостійним дослідженням, в якому розв'язується вагома наукова проблема, яка має важливе соціальне, прикладне і наукове значення. Відповідає вимогам пп. 9,10,12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567.

Вищезазначене дає підстави вважати, що Мул Сергій Анатолійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.01 - загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент -

доктор психологічних наук, професор,
начальник гуманітарного інституту
Національного університету оборони України імені
Івана Черняховського

В. І. ОСЬОДЛО

«17» 06 2016 року

Підпис Осьодла Василя Ілліча завіряю:

Начальник адміністративно управління
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського

“ 17 ”
2016 року

Б. А. БІЛЯВСЬКИЙ